

MUZEUM STUTTHOF W SZTUTOWIE

Stutthof

Zeszyty Muzeum

5

WROCŁAW · WARSZAWA · KRAKÓW · GDAŃSK · ŁÓDŹ
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO
1984

Konrad Ciechanowski

HITLEROWSKI OBÓZ W GDAŃSKU-NOWYM PORCIE
(ZIVILGEFANGENENLAGER NEUFABRWASSER)
1 IX 1939 — 1 IV 1940

WSTĘP

Hitlerowski obóz jeńców w Gdańsku Neufahrwasser (Nowy Port) nie był dotychczas przedmiotem badań, chociaż w szeregu opracowań traktujących o dziejach Pomorza Gdańskiego w latach okupacji hitlerowskiej, a zwłaszcza o hitlerowskiej polityce eksterminacyjnej, znajdujemy często wzmianki o tym obozie. Są one jednak bardzo ogólne i niestety przeważnie mylne. Najczęściej obóz ten niesłusznie wymieniany jest jako jeden z podobozów obozu Stutthof¹, gdy tymczasem do wiosny 1940 r., tj. do końca swego funkcjonowania, był równoznaczny z obozem w Sztutowie.

W opracowywaniu niniejszego artykułu, stanowiącego próbę całościowego opisu obozu Neufahrwasser, autor napotkał wiele trudności, i to właśnie ze względu na wspomniane nieścisłości we wzmiankach o tym obozie, których weryfikacja, sprostowanie lub uściślenie było bardzo trudne i czasochłonne. Spowodowane to było przede wszystkim szczupłym zasobem materiałów źródłowych, a szczególnie dokumentów, które o ile się zachowały, to nie w zespołach, lecz w formie pojedynczych egzemplarzy. Przy tym informacje o tym obozie znajdują się w różnych dokumentach, pośrednio tylko dotyczących omawianego obozu. Najwięcej materiałów w formie dokumentów przydatnych do opisu dziejów obozu w Nowym Porcie znajduje się w Archiwum Muzeum w Sztutowie. Mniej natomiast, ale za to bardzo cennych, znajduje się w Archiwum Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Gdańsku. Nieliczne tylko zostały opublikowane².

¹ Autor monografii o tym obozie, K. Dunin-Wąsowicz (*Obóz koncentracyjny Stutthof*, Gdańsk 1970, s. 129) twierdzi między innymi, że obóz w Nowym Porcie był największym podobozem, nie podając przy tym okresu, w którym obóz ten występował w tym charakterze.

² S. Kamiński, *Nadanie obozowi koncentracyjnemu Stutthof statusu obozu państwowego (wybór dokumentów)*, „Stutthof. Zeszyty Muzeum”, nr 1, 1976; M. Gliński, *Stutthof obozem pracy wychowawczej od 1 X 1941 do 7 I 1942*, „Stutthof. Zeszyty Muzeum”, nr 2, 1977; S. Kamiński, *Materiały do działalności SS-Wachsturmbann „Eimann” na terenie Gdańska i Pomorza (wrzesień—grudzień 1939)*, „Zapiski Historyczne”, t. 39, 1974, z. 2; A. Świtalski, *Zbrodnia usankcjonowana, skazanie na śmierć obrońców Poczty Polskiej w Gdańsku w świe-*

Bardzo przydatne były przy opracowaniu niniejszego artykułu wspomnienia byłych więźniów tego obozu. Nie są one jednak liczne. Spośród opublikowanych wspomnień największą wartość mają wspomnienia W. Gajdusa i W. Wnuka³. Szereg z nich opublikowano na łamach prasy gdańskiej⁴. Z większych opracowań najbardziej pomocna była praca M. Glińskiego *Organizacja obozu koncentracyjnego Stutthof...*⁵. Niemniej jednak jest w tym opracowaniu kilka nieścisłości odnośnie do obozu w Nowym Porcie, o których będzie jeszcze mowa.

Z uwagi na to, że materiały archiwalne i publikacje okazały się niewystarczające do opracowania tematu, a zwłaszcza zweryfikowania danych dotyczących omawianego obozu, zebrano dodatkowe informacje od byłych więźniów obozu, pomimo że zdawano sobie w pełni sprawę z małej wartości relacji zebranych po 40 latach. Stawiano byłym więźniom konkretne pytania, np.: Skąd i kiedy skierowano ich do obozu, jakie otrzymali numery itp. Zebrane materiały okazały się bardzo pomocne w uściśleniu wielu zagadnień dotyczących dziejów obozu w Nowym Porcie. Mimo że starano się wyjaśnić całokształt opisywanego obozu, niektórych zagadnień nie sposób było przedstawić w formie pewników, lecz tylko w formie hipotez czy też postulatów badawczych.

I. ZIVILGEFANGENENLAGER W NOWYM PORCIE

1. UTWORZENIE OBOZU W NOWYM PORCIE

Już na kilka miesięcy przed agresją Niemiec hitlerowskich na Polskę, w maju 1939 r., w Centrali Służby Bezpieczeństwa SS (Sicherheitsdienst) utworzono specjalny referat — Centrala II P (Zentralstelle II Polen). Zadaniem jego było przygotowanie spisów Polaków, których według hitlerowskich założeń należało aresztować i po bliższych ustaleniach zamordować lub uwięzić w obozach koncentracyjnych. Spisy te, sporządzone na podstawie doniesień wywiadu politycznego, wojskowego i SS, zawierały 61 tysięcy nazwisk Polaków i zostały wydane w formie książki pod tytułem *Sonderfahndungsbuch*⁶. W książki te zostały zaopatrzone wkraczające razem z oddziałami Wehrmachtu grupy operacyjne policji bezpie-

tle prawa, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1979, załącznik: *Sprawozdanie wyższego dowódcy SS i Policji Gdańsk—Prusy Zachodnie o działalności SS-Wachsturmbann E*.

³ W. Wnuk, *Byłem z Wami*, Warszawa 1972; W. Gajdus, *Nr 20998 opowiada*, Kraków 1962. Wartość obu wspomnień, a szczególnie tego ostatniego, polega m.in. na tym, że zostały napisane jeszcze w czasie okupacji.

⁴ Wśród szeregu wspomnień opublikowanych na łamach czasopiśm i dzienników na szczególną uwagę zasługuje wspomnienie J. Szarkowskiego *Z Gdyni do Stutthofu*, „Dziennik Bałtycki”, 1969, nr 219—303.

⁵ M. Gliński, *Organizacja obozu koncentracyjnego Stutthof (1 września 1939 — 9 maja 1945)*, „Stutthof. Zeszyty Muzeum”, nr 3, 1979.

⁶ K. Grünberg, *SS — czarna gwardia Hitlera*, Warszawa 1975, s. 145.

